

G.A. van van der List en H. Poppens

1. Inleiding

Een echt internationaal georiënteerde partij kon de VVD in haar beginjaren moeilijk genoemd worden. Aan het einde van de jaren veertig en in de jaren vijftig maakte de partij een sterk in zichzelf gekeerde indruk. Ze was gefixeerd op de wederopbouw van het vaderland en zag het buitenlands beleid vooral als middel om die wederopbouw zo snel en ongestoord mogelijk te laten verlopen. De buitenlands-politieke opstelling van de VVD kenmerkte zich verder door een zeker wantrouwen jegens de buitenwereld. Dit wantrouwen betrof uiteraard in de eerste plaats de Sovjets, die als de grote vijand werden afgeschilderd, maar ook in enige mate de Duitsers (vanwege de oorlog), de Amerikanen (vanwege hun Indonesië-politiek) en Europa als geheel (vanwege de bedreiging voor de onafhankelijkheid van een klein land als Nederland). Voor contacten met buitenlandse partijen toonden de Nederlandse liberalen nauwelijks belangstelling, wat te maken had met het feit dat de man die de VVD in de periode 1948-1963 sterk domineerde, P.J. Oud, erg nationaal gericht was.¹

In de loop van de jaren zestig ontwikkelde de VVD meer interesse voor buitenlandse betrekkingen. Door het aantreden van een nieuwe lichter politici (W.J. Geertsema, E.H. Toxopeus, C. Berkhouwer, H.R. Nord en anderen) en door het economische succes van de EEG ontstond er bijvoorbeeld voor het eerst iets van geestdrift voor Europa. 'De houding van wantrouwen en terughoudendheid werd vervangen door een van geestdrift en idealisme.'² Deze verandering kwam ook tot uiting in een geleidelijke toename van het aantal contacten met geestverwanten over de grenzen. Berkhouwer en Nord manifesteerden zich bijvoorbeeld nadrukkelijk op het Europese toneel, Toxopeus werd in 1966 gekozen tot president van de Liberale Internationale.

Tegenwoordig speelt de VVD een actieve, en ook wel vrij belangrijke, rol in de twee voornaamste liberale internationale verbanden, de Liberale Internationale en de ELD(R). Wat dit voor organisaties zijn en welke plaats de Nederlandse liberalen daarbinnen innemen, zullen we in het navolgende zien.

2. De Liberale Internationale³

Tijdens een congres dat in april 1947 in Oxford werd gehouden, richtten liberalen uit negentien landen de Liberale Internationale (LI) op. Deze organisatie was niet het eerste liberale samenwerkingsverband. Al in 1823 werd in Frankrijk een pamflet gepubliceerd, *Plan des Libéraux pour recommencer la révolution*, waarin een nauwe samenwerking werd aangekondigd tussen Franse, Britse, Spaanse en Italiaanse liberalen. Echt van de grond kwam die samenwerking toen evenwel nog niet.

Een institutionalisering van internationale liberale contacten vond wel plaats in 1924, toen op Frans initiatief een aantal liberale partijen in Genève kwam tot de oprichting van de *Entente Internationale des Partis Radicaux et des Partis Démocratiques similaires*. De conferenties die onder de vlag van deze Entente werden gehouden, werden door de gastlanden in de eerste plaats georganiseerd vanuit propaganda-overwegingen en hadden een sterk ad hoc karakter. Enige continuïteit en samenhang vertoonden de congressen niet; het ging om 'just a series of disconnected junketings which served their own immediate purposes'.⁴

Na de Tweede Wereldoorlog groeide in liberale kring het verlangen naar hechtere internationale banden met gelijkgezinden. In juni 1946 kwamen, ter viering van het eeuwfeest van de *Parti Libéral Belge*, liberalen uit negen landen bijeen in Brussel, waar de basis werd gelegd voor de oprichting van de LI die een jaar later, na een voorbereidende bijeenkomst in Oslo, in Oxford zou plaatsvinden. Op het stichtingscongres in Engeland werd ook de tekst van het Liberaal Manifest vastgesteld, een soort liberale verklaring van de rechten van de mens. Het voornaamste doel van de *Liberal International* (ook wel *World Liberal Union* genoemd) was volgens de statuten 'to win general acceptance of Liberal principles throughout the world, and to foster the growth of a free society based on personal liberty, personal responsibility and social justice, and to provide the means of co-operation between men and women of all countries who accept these principles'.

Een Nederlandse delegatie, nog wel aanwezig in Brussel, ontbrak in Oxford. Dat de Partij van de Vrijheid (PvdV) - de voorloper van de VVD - geen *acte de présence* gaf, kwam volgens het partijblad doordat de doelstellingen van de LI te beperkt gevonden werden. De LI zou zich vooral een taak toebedenken op intellectueel, didactisch en sociologisch vlak en wilde zich niet onledig houden met politiek in de zin van partijpolitiek.⁵ Oud-secretaris-generaal J. MacCallum Scott wijst echter in zijn onderhoudende boek over de geschiedenis van 'zijn' Internationale op een andere - en meer aannemelijke - reden voor de terughoudendheid van de PvdV. Volgens hem stoorde de Nederlandse partij zich aan de dominante positie van de Britse liberalen binnen de LI, vooral ook omdat de Engelsen zich zeer negatief uitlieten over koloniale praktijken. Met een organisatie die voor een principieel anti-kolonialisme koos, wilde de PvdV - een groot voorstander van

herstel van het Nederlandse gezag in Indonesië - zich liever niet associëren. Wat de oorzaak ook geweest moge zijn, het feit deed zich voor, zo stelt MacCallum Scott vast, dat de correspondentie van de LI met de PvdV in hoge mate een 'one-way affair' was: 'The replies, when they did come, were as near to monosyllabic as one can be in writing and within the limits of courtesy.'⁶

Ondanks de terughoudendheid van de PvdV werd in Nederland na het congres van Oxford toch een sectie van de LI opgericht. Een groepje maatschappelijk vooraanstaande Nederlanders achtte de bevordering van de algemene aanvaarding van de liberale gedachte dermate belangrijk dat besloten werd tot de vorming van een Nederlandse afdeling van de LI. Deze Nederlandse groep van de LI wilde geen politieke partij steunen of concurrentie aandoen, maar trachtte alleen 'het liberale levensbeginsel bij landgenoten ingang te doen vinden ter voortdurende verdediging van de opvattingen der Liberale Internationale over persoonlijke en economische vrijheid'.⁷

De Liberale Internationale Groep Nederland (LIGN) zou een tijd lang de enige Nederlandse groepering binnen de LI blijven, want ook de opvolger van de PvdV, de in 1948 opgerichte VVD, toonde zich aanvankelijk huiverig om toe te treden tot de liberale wereldunie. De oorzaak van deze huiver lag grotendeels bij onze oosterburen. Om de democratisering in Duitsland te stimuleren achtten de oprichters van de LI het van belang om snel contact te leggen met vertegenwoordigers van liberale groeperingen aldaar. De oprichtingsconferentie in Oxford werd dan ook bijgewoond door drie Duitse gedelegeerden.⁸ Voor een vriendelijke houding ten opzichte van Duitsers bestond voor de meeste VVD-ers evenwel helemaal geen aanleiding. Bij hen leefde een zekere 'teutofobie', die bijvoorbeeld tot uiting kwam in het partijblad, waarin herhaaldelijk werd gewaarschuwd voor het Duitse gevaar. De Duitsers hebben de oorlog verloren, 'doch hun arrogantie en vooral hun wilskracht bezitten zij nog', stond in *Vrijheid en Democratie* te lezen: waakzaamheid was geboden!⁹ Een lid van de buitenland-commissie van de VVD constateerde dat het Duitse volk op verovering was en bleef gericht en - zolang verovering niet mogelijk was - op onrust en twist in de wereld om daarin beter aan zijn trekken te komen.¹⁰

De anti-Duitse sentimenten binnen de kring van Nederlandse liberalen kwamen ook duidelijk naar voren toen de LIGN in 1952 een congres van de LI wilde organiseren. De Nederlanders eisten dat er geen woord Duits gesproken zou worden, ook al zou dit de terugtrekking van de Duitse delegatie betekenen. Toen deze eis niet werd ingewilligd door het LI-bestuur, trok de LIGN zich terug als organisator van het congres.¹¹

Dat de Nederlandse liberalen kritiek uitten op de Duitse liberale partij, de *Freie Demokratische Partei* (FDP), was overigens zeker niet onbegrijpelijk. Deze partij bood namelijk onderdak aan een aanzienlijk aantal ex-nazi's, die in sommige deelstaten zelfs tot leidende posities waren opgeklommen. Het nationalistische element in de FDP was vooral sterk in Noordrijn-Westfalen,

waar de partij pleitte voor de vervanging van de federale structuur van de Bondsrepubliek door een *Führungsdemokratie*, geleid door een Rijkspresident met vèrgaande volmachten. VVD-leider Oud oordeelde dat de FDP 'niet geheel vrij van nationaal-socialistische smetten' was.¹²

De LI trok zich evenwel van de berichten over de FDP weinig aan. In een in april 1953 unaniem aanvaarde resolutie deelde zij mee dat zij kennis had genomen van 'rumours concerning the infiltration of certain illiberal elements into the Free Democratic Party', maar liet daar onmiddellijk op volgen dat zij het volste vertrouwen had in de partij en haar leiders. Om zelf eens poolshoogte te nemen, bezocht een VVD-delegatie onder leiding van Oud in 1953 het kantoor van de FDP, waar ze een gesprek had met de 'liberale' leider F. Middelhauve. De VVD-ers waren niet onder de indruk van Middelhauves pogingen de nazi-invloeden binnen zijn partij te bagatelliseren, en dat gold eveneens voor de waarnemer die voor de VVD het LI-congres in april 1953 in Manchester bijwoonde.¹³

Het zou nog zeven jaar duren voordat de VVD haar oordeel over de FDP - en bijgevolg de LI - zou bijstellen. Nadat partijsecretaris D.W. Dettmeijer een rapport had uitgebracht met de boodschap dat de FDP eindelijk de toets der kritiek kon doorstaan, besloot de VVD in 1960 toe te treden. Oud, die zo lang het verzet tegen de LI had geleid, werd spoedig daarna tot *patron* - beschermheer - van de LI benoemd.

In de loop der jaren is het ledental van de LI geleidelijk gegroeid, zodat nu bijna alle Westerse democratieën met een partij zijn vertegenwoordigd. Een belangrijke uitzondering is Frankrijk, waarvan de liberale vertegenwoordigers wegens wanbetaling en gebrek aan belangstelling zijn afgevoerd. In Noord-Amerika is de Canadese *Liberal Party* geruime tijd de enige vertegenwoordiger in de LI geweest, maar sinds 1986 is het aan de Amerikaanse Democratische Partij gelieerde *National Democratic Institute for International Affairs* waarnemend lid. Vooraanstaande Amerikaanse Democraten als W. Mondale en G. Ferraro hebben congressen van de LI toegesproken.

Veel minder dan de Socialistische Internationale is de LI er echter in geslaagd aanhang te verwerven in werelddelen als Azië en Afrika. Een van haar hoofddoelstellingen voor de komende jaren ziet de leiding van de LI dan ook gelegen in het binnenhalen van groeperingen uit de ontwikkelingslanden. Op het congres van de LI in juni 1996 in Noordwijk waren zo'n zeventig delegaties uit 48 landen vertegenwoordigd.

Het hoogste orgaan van de LI is het congres, dat jaarlijks bijeenkomt in één van de landen van de ledenorganisaties. Tijdens zo'n bijeenkomst wordt de toestand in de wereld besproken en discussiëren de leden van de diverse delegaties over door werkgroepen opgestelde resoluties. Deze resoluties hebben vooral betrekking op het thema dat op de jaarvergadering centraal staat, zoals 'media en democratie' in Noordwijk.

Hoewel de Duitsers en de Britten de LI-congressen nog steeds enigszins

domineren, heeft de VVD betrekkelijk veel invloed. Ideologisch bevindt de partij zich ergens in het midden van het ideologische spectrum, waardoor ze soms een nuttige rol kan spelen bij het vinden van compromissen. Persoonlijk is de VVD ook steeds goed vertegenwoordigd geweest in de LI, met bijvoorbeeld Toxopeus (1966-1970) en F. Bolkestein (sinds juni 1996) als president, senator H.P. Talsma als penningmeester en het Tweede-Kamerlid J.D. Blaauw als voorzitter van het *Human Rights Committee*. De Nederlander J. Maaten geeft momenteel als secretaris-generaal leiding aan het LI-hoofdkwartier in Londen. De Nederlanders hebben zich bovendien geprofileerd met hun langdurige strijd tegen de *Freiheitliche Partei Österreichs* (FPÖ), de allesbehalve liberale Oostenrijkse partij van de Hitler-bewonderaar J. Haider, die aan het begin van de jaren negentig na veel heisa is verstoten.

De VVD is niet de enige Nederlandse politieke partij die deel uitmaakt van de LI. D66 is tijdens het congres van de Internationale in 1986 in Hamburg toegelaten als *observer*. Deze toelating werd mogelijk gemaakt door de bepaling in de statuten van de LI dat in een land waar geen tak van de LI bestaat of waar de bestaande tak geen bezwaren maakt, aan een politieke organisatie die de basisdocumenten van de LI onderschrijft, de status van waarnemend lid kan worden toegekend. Deze status biedt de mogelijkheid om - zij het zonder stemrecht - vertegenwoordigd te zijn op het congres en alle andere vergaderingen van de LI. De VVD leek aanvankelijk overigens niet bijster ingenomen met het - waarnemend - lidmaatschap van D66. Door sommige VVD-woordvoerders werd het liberale karakter van de nieuwkomer openlijk in twijfel getrokken.¹⁴

D66 beschouwt de Internationale primair als een ontmoetingsplaats waar ze contacten kan onderhouden met geestverwanten, zoals de Scandinavische, Britse en Spaanse liberalen. De inhoudelijke discussie volgt D66 volgens haar secretaris-buitenland op afstand. Voor de besluiten van de organisatie wil ze geen verantwoordelijkheid dragen; een volwaardig lidmaatschap wordt niet geambieerd.¹⁵

Van een groepering die lid wil worden van de LI, wordt verlangd dat zij drie basisdocumenten onderschrijft: het *Liberal Manifest* (Oxford, 1947), de *Liberal Declaration* (Oxford, 1967, het *Liberal Manifest* in andere bewoordingen) en het *Liberal Appeal* (Rome, 1981, idem). Dat de LI-documenten nogal vrijblijvend zijn heeft ertoe geleid dat de LI een heterogeen gezelschap is geworden, een verband van partijen die aangaande menige kwestie sterk verschillende ideeën aanhangen. Het lidmaatschap van de FPÖ vormt het beste bewijs voor de stelling dat de LI in haar streven zo veel mogelijk partijen lid te maken, soms behoorlijk onliberale groeperingen heeft binnengehaald.

De heterogeniteit van het gezelschap zorgt ervoor dat het in feite onmogelijk is om het eens te worden over scherp geformuleerde verklaringen. De

resoluties die worden aangenomen, zijn doorgaans in dergelijke algemene bewoordingen gesteld dat niemand zich eraan kan storen. Zij hebben dan ook weinig praktische betekenis voor de betrokken partijen. De LI verschilt in dit opzicht trouwens weinig van andere internationale organisaties, zoals de Verenigde Naties.

3. De ELD(R)

Vanaf 1952 is zowel binnen als buiten de LI getracht om de samenwerking tussen de Europese liberalen te versterken. In 1972 nam het congres van de LI in Parijs het besluit om een federatie van liberale partijen uit de EEG-lidstaten te vormen. Dit leidde op 26 maart 1976 te Stuttgart tot de oprichting van de Federatie van Liberale en Democratische Partijen in de Europese Gemeenschappen (ELD). Veertien liberale partijen uit acht EEG-landen¹⁶ constitueerden de statuten en de beginselverklaring van de Europese Liberaal-Democraten. De Luxemburgse minister-president G. Thorn werd de eerste voorzitter. Tot vice-voorzitter werd, naast de Duitse minister van Buitenlandse Zaken H.D. Genscher, de Nederlandse oud-minister van Defensie H.J. de Koster gekozen. De Federatie stelde zichzelf de volgende doelen: voorbereiding op de eerste rechtstreekse verkiezingen van het Europees Parlement, het leggen van een partijpolitieke basis voor de liberale fractie in het Parlement, het spelen van een actieve rol in de ontwikkeling van de EEG en het leveren van een bijdrage aan het verkleinen van het democratisch tekort in de EEG.

In december 1985 is bij de toetreding van de Portugese *Partido Social-Democrata* (PSD) op haar verzoek het woord 'Reformist' aan de naam van de Federatie toegevoegd. De ELD veranderde zo in de ELDR. Deze toevoeging had te maken met de ongunstige klank van de term liberaal in sommige Europese landen. In Portugal bijvoorbeeld heette de partij van de toenmalige dictator Salazar de Liberale Partij en in de vroegere DDR werd in de *Volkskammer* een vast percentage zetels ingeruimd voor de *Liberal-Demokratische Partei*. Omdat de Nederlandse liberalen meenden dat het woord 'Reformist' in hun taal weinig zei en hoogstens verwarring in de hand werkte ten aanzien van de diverse kerkelijke dominanties in eigen land, hebben zij dispensatie van deze toevoeging gekregen.¹⁷ In de regel wordt de 'R' in Nederland tussen haakjes geplaatst: ELD(R).

Volgens de beginselverklaring van Stuttgart diende de Europese Unie waarnaar gestreefd werd, gestoeld te zijn op de liberale principes van scheiding van macht, stemmen bij meerderheid (geen veto's) en bescherming van de rechten van de minderheid. Het Europees Parlement moest worden uitgerust met werkelijke bevoegdheden en diende gekozen te worden volgens het principe van evenredige vertegenwoordiging. Een Economische en Monetaire Unie werd nodig geacht voor een evenwichtige economische

groei, terwijl verder werd aangedrongen op het bevorderen van een gemeenschappelijke buitenlandse politiek, die Europa met één stem zou doen spreken in de dialoog met de Derde Wereld, in de relaties met de toenmalige Oostbloklanden en op het platform van de Verenigde Naties. Het 'socialistische droombeeld' van een verenigd Europa als neutraal blok tussen de Verenigde Staten en het Warschaupact werd echter met kracht van de hand gewezen. 'Wij, Liberalen', zo meldde het VVD-hoofdbestuurslid R.W. de Korte, 'willen geen socialistisch Europa, net zo min als wij zelf Europa een liberaal dictaat willen opleggen. Wij willen een vrij democratisch Europa, dat nauwe banden met de NAVO-partners, die hetzelfde wereldbeeld hebben als wij, onderhoudt'.¹⁸

Op grond van de verklaring van Stuttgart werd in 1977 een verkiezingsprogramma van zo'n zestig pagina's opgesteld dat dezelfde ideeën over de Europese integratie uitdroeg. Over het einddoel van de Europese integratie liet het programma geen twijfel bestaan: de totstandkoming van een Politieke Unie. Een groot aantal zaken wilde de ELD alvast op Europees niveau geregeld zien door middel van gemeenschappelijk economisch, monetair en sociaal beleid, gemeenschappelijk buitenland-, ontwikkelingssamenwerkings- en veiligheidsbeleid, en gemeenschappelijk media-, jeugd- en onderwijsbeleid.

Vertegenwoordigers van de VVD gaven toe dat in de Federatie van Liberale en Democratische Partijen 'een veelheid van nuanceringen' bestond, maar tegengesproken werd dat de verschillen tussen bijvoorbeeld Duitse, Britse en Nederlandse liberalen hemelsbreed waren. Vergeleken met de socialistische en christen-democratische verbanden zou er zelfs sprake zijn van een opvallende eenheid van opvatting.¹⁹

Het lidmaatschap van de ELD(R) staat open voor alle politieke partijen die de statuten, de verklaring van Stuttgart en de op de congressen overeengekomen beleidsprogramma's onderschrijven. Partijen uit landen buiten de Europese Unie kunnen het geaffilieerde lidmaatschap aanvragen.²⁰ Aldus kunnen liberale partijen uit landen die (nog) geen lid zijn van de Europese Unie, toch al betrokken worden bij de ELD(R). Op het ELD(R)-congres in Wenen in 1996 is besloten dat partijen die twee jaar geaffilieerd lid zijn, het volledige lidmaatschap kunnen aanvragen. Inmiddels zijn negentien partijen lid, en kennen veertien partijen, vooral uit Midden- en Oost-Europa, het geaffilieerde lidmaatschap.²¹

Naar aanleiding van het Verdrag van Maastricht, waarin gesproken wordt over Europese politieke partijen,²² veranderde de ELD(R) in 1993 van een federatie van partijen in een Europese politieke partij. Dit heeft binnen de ELD(R) de vraag opgeroepen of mensen ook op persoonlijke titel lid mogen worden. In de zomer van 1997 zal over deze kwestie waarschijnlijk een besluit worden genomen.

Het belangrijkste besluitvormingsorgaan van de ELD(R)-partij is het con-

gres. Hier zijn vertegenwoordigd: de aangesloten partijen, de ELD(R)-fractie in het Europees Parlement, de leden van de ELDR-Raad - die bestaat uit vertegenwoordigers van de nationale partijen - en vertegenwoordigers van de beweging van jonge Europese liberalen (Liberal Youth Movement of the European Union; LYMEC). Het congres komt eenmaal per jaar bijeen. Verder kent de ELD(R)-partij het secretariaat, de Raad en de bijeenkomsten van partijleiders. Het secretariaat houdt zich met het dagelijks bestuur bezig. De Nederlander F.A. Wijsenbeek gaf in de periode 1975-1984 als secretaris-generaal leiding aan dit secretariaat. De Raad, waarin zoals gezegd de nationale partijen vertegenwoordigd zijn, legt verantwoording af aan het congres. Hij komt vier keer per jaar bijeen en buigt zich onder andere over de lidmaatschapsaanvragen. Twee keer per jaar is er een bijeenkomst van de leiders van de bij de ELD(R) aangesloten partijen, de president van de ELD(R) en de fractievoorzitter van de ELD(R) in het Europees Parlement.

Een belangrijke taak van de ELD(R) is het vaststellen van een Europees verkiezingsprogramma dat volgens de statuten voor haar leden richtinggevend - dus op generlei wijze bindend - is bij de Europese verkiezingen.²³ Bij de eerste rechtstreekse verkiezingen van de leden van het Europees Parlement in 1979 was de VVD de enige partij in Nederland die zich uitsluitend baseerde op een Europees partijprogramma - dat was opgesteld door de ELD. In de VVD-programma's voor de Tweede-Kamerverkiezingen van 1986 en 1989 staat zelfs dat het ELD(R)-verkiezingsprogramma het uitgangspunt vormt voor zowel de nationale als de Europese fractie als het gaat om Europese integratie.

In de loop der jaren zijn het ELD(R)-verkiezingsprogramma en het VVD-Tweede-Kamerverkiezingsprogramma echter op sommige punten uit elkaar gaan lopen. Zo dringt het ELD(R)-programma uit 1989 aan op 'de effectivering rond 1993 van het Raadsbesluit over de verdubbeling van de structuurfondsen', terwijl het VVD-programma uit hetzelfde jaar stelt dat 'een verdere verhoging van de structuurfondsen tot het niveau dat voor 1992 wordt voorzien alleen dan gewenst is indien de fondsen doelmatiger worden gebruikt'.

In het VVD-verkiezingsprogramma uit 1994 wordt niet meer gesproken van een binding van de Tweede-Kamerleden aan het Europese verkiezingsprogramma. In de kernpunten van *Nederland moet weer aan de slag* staat wel dat Nederland zich in Europees verband sterk dient te maken voor het behoud van de nationale identiteit. Een lijstje is toegevoegd met beleidsvelden waarop het primaat van de nationale overheid geldt, te weten: onderwijs, volksgezondheid, cultuur en sociale zekerheid. In het Europese programma uit 1994 wordt daarentegen nog steeds een pleidooi gehouden voor harmonisatie van het sociaal beleid van de lidstaten van de Europese Unie.²⁴

De ELD(R) wordt in het Europees Parlement vertegenwoordigd door de ELD(R)-groep. De liberale fractie was de eerste die in 1979 als zodanig in het Parlement werd opgericht; daarvoor werd uitsluitend in nationale delegaties opgetreden. Sinds juli 1994 is G.M. de Vries, in 1989 en 1994 lijsttrekker voor de VVD bij de Europese verkiezingen, voorzitter van deze groep. De VVD levert - na de recente overstap van de acht Portugese PSD-leden naar de christen-democratische fractie van de Europese Volkspartij - met zes leden de grootste bijdrage aan de ELD(R)-groep. Namens D66 hebben vier leden zitting. De Democraten zijn sinds 1989 in de ELD(R)-groep vertegenwoordigd, maar zijn pas sinds december 1994 lid van de ELD(R)-partij. In de periode 1979-1984 hoorde D66 bij de groep van de niet-ingeschreven; in de jaren 1984-1989 was zij niet vertegenwoordigd in het Europees Parlement.

De ELD(R)-fractie heeft na het vertrek van het PSD-contingent nog 43 leden. De Partij van Europese Sociaal-democraten vormt de grootste fractie met 215 leden, gevolgd door de EVP met 182 leden. Na de overstap van de Portugezen heeft de Unie van Europa de derde plaats van de liberale fractie overgenomen. Hierdoor zal het voor haar een stuk moeilijker worden om een bemiddelaarsrol te spelen tussen de socialistische en christen-democratische fracties.

4. Verlies aan soevereiniteit?

Hoewel het liberalisme naar verluidt wereldwijd triomfen viert, wil het met de opmars van liberale partijen over de grenzen niet zo goed vlotten. De Duitse FDP bijvoorbeeld is al dolblij als ze bij verkiezingen voor de Bondsdag de kiesdrempel van vijf procent haalt, in Engeland weten de Liberal Democrats zich maar niet tot een machtsfactor van betekenis te ontwikkelen en het liberalisme in Frankrijk wordt vertegenwoordigd door een aantal splinterpartijen. Ook in Oost-Europa, Azië, Afrika en Latijns-Amerika heeft de déconfiture van socialisme en communisme vreemd genoeg nauwelijks geresulteerd in een opbloei van invloedrijke politieke groeperingen die zich trots liberaal wensen te noemen. Andere partijen zijn er blijkbaar niet alleen met het gedachtegoed van de liberalen vandoor gegaan, maar ook met een flink deel van hun potentiële kiezers.

Door het geringe aantal grote liberale partijen in het buitenland heeft de betrekkelijk omvangrijke VVD een vrij grote rol kunnen spelen in de LI en de ELD(R). Hebben die organisaties op hun beurt ook een grote invloed op de VVD? Is er, zoals de redactie van dit Jaarboek graag wil weten, misschien zelfs sprake van een 'erosie van de soevereiniteit van de nationale partijorganisatie' als gevolg van internationale lidmaatschappen?

Nu krijgen bespiegelingen over invloedsrelaties natuurlijk al gauw een enigszins speculatief karakter, maar wat betreft de verhouding tussen de VVD en de LI kan men met een gerust hart beweren dat volstrekt geen

sprake is van een afhankelijkheidsrelatie. De standpunten van de LI zijn in VVD-kring nauwelijks bekend en duiken praktisch nooit op in toespraken van liberale kamerleden of bewindslieden. De resoluties van de LI zijn, zoals reeds opgemerkt, bovendien in dermate algemene bewoordingen geformuleerd dat ze een nogal vrijblijvend karakter hebben.

Invloedrijker is de ELD(R). Van belang is in het bijzonder dat de voorzitter van de Nederlandse liberale delegatie in het Europees Parlement als adviseur optreedt bij de verkiezingsprogramma-commissie, bij het hoofdbestuur en bij bijzondere commissies. In deze hoedanigheid kan hij zijn partijgenoten onder meer herinneren aan de tekst van het ELD(R)-verkiezingsprogramma. Dat de ELD(R)-visie niet altijd richtinggevend is, blijkt echter uit sommige passages in het laatste verkiezingsprogramma van de VVD. Van een 'erosie van soevereiniteit' van de landelijke partijorganisatie lijkt in ieder geval geen sprake.

noten

1. Zie G.A. van der List, *De macht van het idee. De VVD en het Nederlandse buitenlands beleid*, Leiden, 1995; in het bijzonder hoofdstuk vier tot en met zes.
2. C.M. Lesterhuis, 'Van wantrouwen tot geestdrift: de VVD en Europa', in: *Internationale Spectator*, 36 (1982), 4 (apr.), 230-238, 235.
3. Deze paragraaf is voor een deel gebaseerd op G.A. van der List, 'De Liberale Internationale', in: *Liberaal Reveil*, 32 (1991), 5 (okt.), 135-142 en Gerry van der List, 'Liberale Internationale: veel leden, weinig inhoud', in: *Intermediair*, 32 (1996), 23 (7 juni), 23, 25.
4. J. MacCallum Scott, *Experiment in internationalism. A study in international politics*, Londen, 1967, 19.
5. 'Vorming van een liberale internationale', in: *Vrij!*, 2 januari 1948.
6. MacCallum Scott, *op. cit.*, 47.
7. 'Vorming van een liberale internationale', in: *Vrij!*, 2 januari 1948.
8. Eén uit de Britse zone, één uit de Russische zone en één uit de Amerikaanse. De Franse autoriteiten stonden liberalen uit het door hen bezette gebied niet toe de conferentie in Oxford bij te wonen. Zie MacCallum Scott, *op. cit.*, 41.
9. W. Vader, 'Het nazisme steekt de kop weer op. Waakzaamheid is geboden!', in: *Vrijheid en Democratie*, 3 februari 1950.
10. Notitie over Duitsland van C.H. Telders voor de Buitenland-Commissie. ARA, VVD-archief, nr. 239.
11. MacCallum Scott, *op. cit.*, 124. Niet lang daarna viel de LIGN uiteen. In 1963 werd op initiatief van VVD-partijsecretaris D.W. Dettmeijer een tweede LIGN opgericht, die nog steeds bestaat. De LIGN richt zich op het uitdragen van het liberale gedachtegoed door: betrekkingen te onderhouden met liberale partijen, groeperingen en individuen in het buitenland; deel te

nemen aan de activiteiten van de LI; bij te dragen aan de discussie over de buitenlandse politiek van de VVD; en bij te dragen aan de discussie over het Nederlandse buitenlands beleid en de internationale handelsbetrekkingen. Om lid te worden van de LIGN moet men lid van de VVD zijn.

12. Gerrit Voerman, 'De Oostenrijkse connectie. De VVD en de Liberale Internationale', in: *Intermediair*, 24 (1988), 44 (4 nov.), 19, 21 en 45.

13. Middelhaue slaagde er niet in de beschuldigingen aan het adres van de FDP te ontzenuwen, zo schreef de waarnemer J.M.F.A. van Dijk in een brief van 15 mei 1953 aan de leden van het dagelijks bestuur van de VVD. ARA, VVD-archief, nr. 304.

14. Zie bijvoorbeeld R. van Splunteren, 'Congres Liberale Internationale', in: *Vrijheid en Democratie*, 28 oktober 1986.

15. Aldus de secretaris-buitenland van D66 M. Groothuizen in G.A. van der List, 'De Liberale Internationale', 137.

16. Drie partijen uit België en uit Frankrijk, twee partijen uit Denemarken en uit Italië en één partij uit Duitsland, Luxemburg, Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Ierland was niet vertegenwoordigd. De twee Waalse partijen zouden kort daarna fuseren, terwijl een Deense en een Franse partij in 1977 respectievelijk 1978 zouden opstappen, zodat de ELD bij de eerste directe verkiezingen van het Europees Parlement elf leden telde. Zie R. Hrbek, 'Transnational links: the ELD and Liberal Party Group in the European Parliament', in: E.J. Kirchner, red., *Liberal Parties in Western Europe*, Cambridge, 1988, 456.

17. F.A. Wijsenbeek, 'Europees liberalisme en de ELDR-fractie in het Europees Parlement', in: *Liberaal Reveil*, 30 (1989), 5 (okt.), 155-158, 157.

18. R.W. de Korte, 'Historisch gebeuren. Federatie van Europese Liberalen in Stuttgart opgericht', in: *Vrijheid en Democratie*, 2 april 1976.

19. F. Korthals Altes, 'Liberalen voor Europa', in: *Vrijheid en Democratie*, 19 december 1977.

20. Statuten, hoofdstuk 3, in: *ELDR VADE-MECUM 1996*, 22.

21. Statuten, hoofdstuk 3, artikel 5, in: *ELDR VADE-MECUM 1996*, 22.

22. Artikel 138A EG-Verdrag: Europese politieke partijen zijn een belangrijke factor voor integratie binnen de Unie. Zij dragen bij tot de vorming van een Europees bewustzijn en tot de uiting van de politieke wil van de burgers van de Unie.

23. Statuten ELDR, hoofdstuk 1, artikel 2, in: *ELDR VADE-MECUM 1996*, 21.

24. Zie E.R. van de Haar, 'Europese Liberalen en de Europese integratie. Het neo-functionalistisch spillover-mechanisme en de inter- en transnationaal vergelijkende inhoudsanalyse van verkiezingsprogramma's van FDP, VVD, ELD en Liberal Democrats, 1979-1994'. Afstudeerscriptie politicologie Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1996, 42-43.